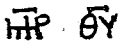

ENEZ (AINOS)'DE BULUNMUŞ MOLYBDOBULLA
(KURŞUN MÜHÜR)

İsmail KAYGUSUZ

1971 yılında, Prof. Dr. Afif Erzen başkanlığında sürdürülen Enez kazılarında çıkarılmıştır. Şimdi Edirne müzesindedir; Envanter No. 667. 1971 Yılı Enez Araştırmaları raporunda verilen bilgilere göre, 0,75 m. derinlikte saptanan Bizans çağına ait taş döşemeden 1,50 m. aşağıda bulunmuştur¹.

Günümüze çok iyi bir biçimde gelmiş bulunan kurşun mühürün çapı 35 mm. dir. Kalınlık 3,5-4 mm. H.Y. 2-2,5 mm. Önyüzünde (Lev. I, Res. 1) Meryem Platytera (Evreni genişçe kucaklayan hükmedici Meryem), üstü yastıklarla kaplı bir koltukta dinlenme halindedir. Ayla (hale) ile çevrili olan başında bir tür başlık (maphorion), üstünde ise khiton vardır. Dizlerinin üzerinde iki eliyle Kurtarıcı Çocuk İsa'yı tutmaktadır. İsa'ya himation giydirilmiş ve onun da başı ayla içerisinde. Meryem'in başı hizasındaki sağ ve sol boşlukta (Tanrının anası) monogramları yazılıdır.

Arka yüzünde (Lev. I, Res. 2) sağ ve solda dikey bir yazıt bulunmakta :

---

1 A. Erzen, «Enez (Ainos) Araştırmaları», Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi I (1972), s. 243; «1971 Yılı Enez (Ainos) Araştırmaları» TAD XX-2 (1973) s. 31 ve «Enez Araştırmaları ve Kazıları» T.T.O.K. Belleteni 53/334 (1976), Aynı Basım, s. 4. Bu kurşun mühürü yeniden ele alıp, ayrıntılı olarak incelememi uygun bulan ve çeşitli yardımlarını esirgemeyen Enez Kazıları başkanı sayın hocam Prof. Dr. Afif Erzen'e teşekkürü zevli bir görev sayıyorum.

†
 Θ Ε Ο Δ
 Ω Ρ Α Ε
 Ν Ι Ε Β Ε
 Α Τ Η Α
 Γ Γ Τ
 Α

†
 Δ Υ Κ
 Α Ι Ν Α
 Η Π Α Δ
 Α Ι Ο Λ Ο
 Γ Η Ν Α

Θεοδώρα εὐσεβεστάτη αὐγούστα Δουκαίνα ἡ παλαιολογίνα

Çevirisi : Çok dindar imparatoriçe Theodora Doukaina Palaiologina

Yazıtın ortasında imparatoriçe Theodora ayakta ve cepheden betimlenmiş; başında incilerle süslü bir taç ve üstünde geniş kollu, değerli taş ve incilerle bezenmiş kaytanlı imparatoriçe giysisi bulunmakta. Sağ eliyle uç kısmında çok süslü topuzları bulunan imparatorluk sopasını tutmakta; kaftanın yeninden çıkardığı sol elini ise göğsünün altına bastırılmış görünmektedir.

Tarihi : 1261 - 1282

Bizans imparatorluk mühürleri altın, gümüş, kurşun ve balmumu mühürler olmak üzere dörde ayrılır. Bütün mühürlerin bir yüzünde paralarda olduğu gibi imparator betimleri, diğer yüzünde ise dinsel betimler bulunmaktadır. Pseudo-Kodinos «imparatorların despotesler, patriarkhos ve diğer yüksek düzeydeki yöneticiler için yazışmalar sırasında kurşun mühürler» kullandıklarını söyler. Bu mühürler de ya para tipinde, yani imparatorluğun Solidus veya diğer paralarına benzetirler ya da paralardan farklı bir ön yüz yapılırdı².

Kurşun mühürler özel kişiler, din görevlileri ve diğer yöneticiler tarafından resmi ya da özel belgeler için de kullanılmaktaydı. Kurşun mühürlerin baskısı Bulloterion adı verilen bir araçla yapılır ve bu iş için yuvarlak kurşun pullar, levhacıklar kullanılırdı. Bu aracın özelliği ve kullanılışıyla ilgili bilgiler veren kurşun mühür yazıtlarından günümüze ka-

2 G. Zacos-A. Vegler, Byzantine Lead Seals I, Basel-1972, s. 3-5.

dar gelenler vardı. 10 - 12. yüzyıllara tarihlenen 4 örnekten birinde «Demir bir el, kesilmiş küçük bir kurşun parçasının içine soyundan gelenler için Ioannes Karbonas'ı yazar» yazılıdır. Ele geçen Bullaterion örneklerinden anlaşıldığı üzere, demirden yapılmış olan bu araçlar, 25 ile 35 cm. uzunluğunda ve kerpeten biçimindedir. Silindirik ağız kısmının iç yüzeylerine, mührün iki yüzündeki kalıplar oyulmuştur. Ayrıca ağızda iki çıkıntı dışı doğru uzanmaktadır. Ortalarında yanlamasına bir delik-kanal bulunan boş, yuvarlak kurşun levhacıklar, pullar delikten sokulan ince bir ipek sicim mühürlenecek belgeye bağlanır. Bağlanan düz kurşun mühür pulu Bulloterionun ağızına sokularak, kollarından tutulup sıkıştırılır. Daha sonra dış çıkıntılara çekiçle vurularak, yumuşak boş kurşun pula mührün kalıbı basılır; delik kısım ipek sicimle birlikte sıkışıp, sağlamlaşır. Bulloterionlar demirden olduğundan çabuk oksitlenmeye, çürümeye çok uygundur. Bu nedenle günümüze az örnek gelmiştir³.

Bulloterion örneklerinden biri Leon adında bir rahibe aittir. Ağzının iç yüzeylerinden birinde «Aziz Georgias», diğerinde ise «krallık rahibi aciz köleniz Leon'a yardım et» lejantları vardır. 11. yüzyıla ait bu bulloterion⁴, herhalde rahibin kendisi tarafından kiliseyle ilgili yazılı belgelerde, senetlerde v.s. de kullanıyordu. Baş patrikler (patriarkhos'lar) in bulloterionlarını arşiv memurları (khartophylakes), göğüslerinde asılı olarak taşırlardı (Rhalle-Potles, Syntagma IV, s. 534-535).

İmparatoriçe Theodora Dukaina Palaiologina (1259-1282)'ya ait bu kurşun mühür, olasıdır ki onun tarafından Ainos Hegemon Praetor'u, episkopos'u veya o dönemde kentin yüksek düzeydeki bir yöneticisine gönderilmiş emirlerini içeren, önemli bir belgeye bağlıydı. Aynı imparatoriçenin bir başka kurşun mührü, 1269 tarihli bir belgeye iliştilmiş durumda bulunmuştur. Şimdi Patmos adasındaki aziz Ioannes Manastırında korunmaktadır⁵.

G. Zacos ve A. Veglery'nin levhalarıyla birlikte 4 ciltlik, oldukça hacimli eserlerinde, Theodora Dukaina Palaiologina'dan dört kurşun mühür örneği vardır⁶. Ancak bunlardan sadece 122d örneği (Lev. II, Res.

3 Bu bilgiler ve bulloterionlar ve kurşun mühür pulu örnekleri için bkz. G. Zacos-A. Veglery, Byzantine Lead Seals I, s. IX, X, XI; IV, Lev. 1-7.

4 Bkz. G. Zacos-A. Veglery, ayn. es. IV, Lev. 1-7.

5 G. Zacos-A. Veglery, ayn. es. I, s. 115.

6 Örnekler için bkz. G. Zacos-A. Veglery, ayn. es. I, s. 114-115, Nr. 122 a, b, c, d. Ayrıca aynı sayfada bu mührülerle ilgili açıklamalar sırasında şimdiye dek yayınlanmış örnekleri şöyle sıralanmıştır: J. Sabatier, d'une collection choisie de cinq mille médailles byzantines et celtiberiennes, Iconographie, St. Petersburg, 1847-1860, Lev. XXV Nr. 15-16; G. Schlumberger, L'empire byzantin, Sigillographie, Paris-1884,

3), Ainos kurşun mühürüyle tam benzerlik göstermektedir. İstanbul Saraçhane kazılarında çıkarılıp, deniz kıyısına dökülmüş bulunan moloz toprakta G. Zacos tarafından bulunmuş bu mühürle Ainos mühürü, kraliçe Theodora'nın aynı bulloterion'uyla basılmıştır. Mühürlerin ön ve arka yüzlerindeki Meryem, Çocuk İsa ve kraliçenin betimlerinin benzerliği bir yana; yazıt da aynı stilde, yani satır sayısı, baş ve sonlarındaki harfler, ligatura ve orthography (yazım kuralı) tamamıyla aynıdır.

Theodora Dukaina Palaiologina imparator İoannes III Dukas Vatatzes (1224-1254)'in kızı; Theodoros II Laskaris (1254-1258)'in kızkardeşi ve Mekhael VIII Palaiologos (1261-1282)'un karısıdır. Bizans imparatorluğunun son 192 yıllık tarihine egemen olan Palaiologos'lar sülâlesini kurucusu Mekhael Palaiologos, 1259 ve 1261 yıllarında olmak üzere iki kez imparatorluk tacı giymiştir. 1259 yılında Türklerin de bulunduğu orduyla Batı Makedonia'da Epiros despotu, Sicilya kralı, Akhaia prensi ve Latin imparatorluğu birleşik ordusunu yenerek Bizans imparatorluğunun restorasyon dönemini başlatmıştır. 1204 yılından beri Latinlerin elinde bulunan İstanbul'u 1261 Ağustos'unda tamamen ele geçirip, ikinci kez imparatorluğunu ilân etmiştir. Böylelikle karısı Theodora'nın mensup olduğu Laskaris'ler sülâlesinin, Nikaia'da sürdürdüğü sürgündeki imparatorluğu İstanbul'a taşımıştı.

Palaiologos İstanbul'a ordusunu sevkmeden önce Cenovalılar'la 1261 yılı Mart ayında bir savunma ve saldırı anlaşması yaparak, ekonomik yönden onları batıdan ayırıp, imparatorluğunu güvenceye almıştı. Cenova cumhuriyeti, Papanın şiddetli muhalefetine rağmen, Doğu Akdeniz'deki rakibi Venedik'e üstünlük kazanacağını bildiğinden Mekhael Palaiologos'a yardımcı olmayı yeğlemiştir. Gerçekten de Cenovalılar amaçlarına ulaşmış, Bizans imparatorundan elde ettikleri ayrıcalıklarla, örneğin vergiden muaf olarak tüm kıyılarda ticaret üstünlüğünü sağlamışlar. Bir süre sonra Ege kıyıları ve adalar dışında Anadolu'da da koloniler kurmuşlardı. İstanbul'da Galata'yı kurup, tüm ticaret borsasını ele geçirmişler; Cenovalı Zakkaria ailesi İzmir körfezinde Phokaia çevresinde Şap kaynaklarını işletme hakkını imparatorluktan almıştır. Lesbos'da

s. 421-422, dört çizim. V. De Gray Birch, Catalogue of Seals in the department of manuscript in the British Museum, London-1898, Lev. I, Nr. 17463; K. Konstantopulos, Byzantiaka Molybdobulla, Sylloge A. Stamule, Athens-1930, Nr. 284-285; V. Laurent, Les sceaux byzantins du Médaillier Vatican (Citta del Vaticano-1962) Lev. XLIV, Nr. 15-16.

7 Palaiologoslar sülâlesi ve Mekhael VIII için bkz. A.A. Vasiliev, History of the Byzantine Empire II, The University of Wisconsin-1971, s. 536-538, 580, 593, 685.

oturan bir başka Cenovalı, Gattalusi ailesi Lemnos, Thasos, Samothrake ve daha sonra Phokaia'ya egemen olmaya başlamıştı. Bu adaları, Hebros (Meriç) yoluyla kuzey Balkan ülkelerine ve Çanakkale boğazıyla Karadeniz kıyılarındaki kentlere bağlayan Ainos çok önemli bir ticaret limanı işlevini sürdürüyordu. Sözü edilen Cenovalı aileden Francesco Gattelusio, bu kenti elde etmenin bir başka yolunu buldu. Ioannes VI Palaiologos'un dul kızkardeşi Maria Palaiologina ile evlenmiş olan Francesco Gattelusio burayı Bizans sarayından çeyiz olarak kabul etti 1355 yılında. Ve hemen genç kardeşi Nikolo'yı vali atadı Ainos'a⁸.

Bu Cenovalı soylu ve Kuzey Ege adaları egemeni, büyük olasılıkla Ainos'un Maria Palaiologina'ya ait, daha doğrusu onun nüfuzu altında olduğunu biliyordu. Belki koşullu bir evlilikti bu dul imparatoriçeyle. Acaba aynı şekilde Ainos daha önce de imparatoriçe Theodora Dukaina Palaiologina'nın nüfuzu altında mıydı? 1261 de başkentin Nikaia'dan İstanbul'a taşınmasından sonraya tarihlemek istediğimiz imparatoriçenin bu kurşun mühürü, acaba ne çeşitten bir belgeye iliştilmişti? Yazık ki yanıt bulmak mümkün değildir.

---

8 Bkz. F.W. Hasluck, «Monuments of the Gattelusi: Aenos» Annual of British School at Athens XV (1908/1909), s. 250-254. Krg. A.A. Vasiliev, History of the Byzantine Empire II, s. 589.

S U M M A R Y

Theodora Dukaina Palaiologina's lead seal

It was found during the excavations of 1971 in Ainos. Diam. 35 mm. Extremely fine. (Lev. I, Res. 1, 2)

Obverse : The Virgin Platytera, nimbate seated facing on thokos, a kind of arm-chair with cushions; wears chiton and maphorion, a hood. She holds with both hands the Infant Saviour on her knees. Christ wears nimbus on his head and himation on the body. In upper field left and right

ⲛⲓⲣ and ⲪⲮ

Reverse : Vertical inscription on the left and right :

ⲧ	ⲧ
Θ Ε Ο Δ	Δ Υ Κ
Ω Ρ Α Ε	Α Ι Ν Α
Ν Ι Ε Β Ε	Η Π Α Δ
Α Θ Η Α	Α Ι Ο Δ Ο
Ι Υ Τ	Γ Η Ν Α
Α	

Θεδώρα εὐσεβεστάτη αὐγούστα Δουκαίνα ἡ παλαιολογίνα

Theodora the Empress, standing facing; wears crown with pendants on her head; wide-sleeved divitision and loros. She holds scepter in the right hand. Border of dots and lines.

Date : 1261 - 1282

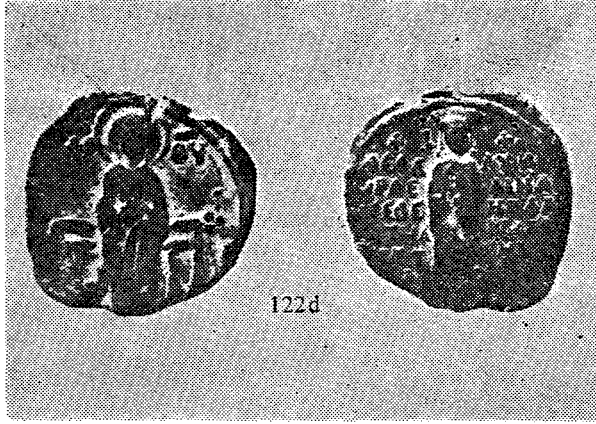
Similiar seal : G. Zacos - A. Veglery, Byzantine Lead Seals, Basel - 1972, p. 115, nr. 122d. (Lev. II, Res. 3)

Res. 1. Kurşun mühürün ön yüzü

Res. 2. Kurşun mühürün arka yüzü

Res. 3. G. Zacós — A. Veglery'den
benzer mühür örneği